

VČASNOSTREDOVEKÝ NÁROD A JEHO DEJINY

JÁN STEINHÜBEL

Keywords: *early medieval 'gens', people, barbarian people, tribe, history*

Abstract: Early medieval people and its history. *The barbarian 'gentes' were peoples subsisting on traditional and stable tribal principles, which were called by them 'freedom'. This traditional tribal stability had a very dynamic counterpart – the history, which has brought both victories and defeats. Besides the traditional protocol called 'freedom', by which the tribe has substantiated itself rationally and thanks to which it has also rationally and effectively functioned, the tribe motivated and lived its existence irrationally. Jordanes knew that „different peoples...do not share the same pain”. A people was thus united through a „shared perception of the same pain”, i.e. through its history, which was steeped in the dominant feeling of all times – pain. A people is an idea. It is based on the meaning that „we” are the people having a name, common origin and we are conscious of our common ethnic story. This at least a little historic ideal drags into itself a strong irrational mixture of feelings (mutual affection between tribe members, sense of exclusivity, pride in achieved common victories, grief of losses, pain of suffered wrongs and defeats), which feed it with motivating power. Thanks to the irrational content this idea compels attention and outlasts. The will to be a people thus means a continuous idea of a people. 'Gentes' who have survived the barbarian times attained a strong resistibility. They adopted fragments of other shattered peoples as well as captives to whom they sometimes gave freedom, and this way they gave face to the early medieval Europe. They turned into historic nations.*

Barbarské „gentes” boli národy s tradičným a stabilným kmeňovým zriadením, ktorému hovorili „sloboda”. Túto tradičnú kmeňovú stabilitu potvrdil pocit „my” a spečatilo tradičné kmeňové meno. Táto stabilita mala veľmi dynamický protipól. Boli to dejiny, ktoré národu prinášali víťazstvá a porážky. Národ má meno a dejiny. Národ tvorí dejiny, zapisuje do nich svoje meno a cez tieto dejiny vníma a tvorí sám seba. Ako sa to vlastne deje? Ako a prečo národ vzniká, trvá a zaniká? Čo je to národ? Aby sme si toto všetko ujasnili, priblížime si základnú racionálno-iracionálnu schému, ktorá robila a robí národ národom a dejiny dejinami.

Národ podľa Izidora zo Sevilly a Ibn Chaldúna

Izidor zo Sevilly (560/561- 636) do svojho veľkého encyklopedického diela napísal: „Gens (národ) je množstvo, pochádzajúce z jedného počiatku alebo vlastným zoskupením odlúčené od iného národa (ab alia natione)... Odtiaľ je odvodená aj gentilitas (rodové príbuzenstvo). Gens však pochádza z výrazu generationes familiarum (generácie rodín), čiže od gignendo (od rodenia), tak ako natio (národ) od nascendo (od narodenia).“¹ Národ alebo kmeň teda trval, rozrastal sa a pokračoval generačne. Predkovia rodili a vychovávali potomkov, ktorí v tomto národe ostávali. Archaický človek si svojich predkov veľmi vážil, dobre pamätal a pripomínal.² Ich hroby boli blízko jeho obydli a o ich stálej prítomnosti nepochyboval. Mená predkov mal vo veľkej obľube a dával ich svojim deťom. Mŕtvi predkovia a živí potomkovia boli jednotným spoločenstvom.³

Niekedy sa národ rozdelil na dve alebo viac častí. Týmto historickým činom vzniklo, ako to napísal Izidor, „množstvo...odlúčené od iného národa“, ktoré sa stalo novým národom. Alebo naopak, a to už Izidor nespomenul, národ sa spojil a zmiešal s iným národom, prípadne pribral k sebe časť iného národa.⁴ Svébi, ktorí v roku 470 utrpeli porážku od Ostrogótov, opustili slovenské územie a odišli na západ k Alemanom, spojili sa s nimi a dali im aj svoje meno.⁵ Aj

¹ ISIDOR ZE SEVILLY: Etymologiae IX 2 (1), preklad a predmluva I. Zachová, poznámky I. Zachová a H. Šedinová, Praha 1998, s. 16-17. BREZOVÁKOVÁ, B.: K pojmom gens a natio v písomných prameňoch v anjouovskom období. In: Studia historica Tyrnaviensia IV. Národnosti v minulosti Slovenska. K životnému jubileu prof. PhDr. Vincenta Sedláka, CSc., editori M. Dobrotková, V. Rábik, Trnava 2006, s. 77-79.

² Geralda z Walesu upútala waleská „záľuba v dlhých rodokmeňoch“. Walesania (Velšania) si mená svojich predkov dobre pamätali: „Dokonca aj prostí Walesania uchovávajú v pamäti svoj rodokmeň. Pohotovo prednesú mená svojich dedov, pradedov, a to až do šiestej, siedmej generácie a mnohokrát ešte hlbšie do minulosti. Odriekávajú ich takto: Rhys syn Gruffydda, Gruffyd syn Rhysa, Rhys syn Tewdwa... Príbuzenské väzky stoja u Walesanov nado všetkým.“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 17. In: GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, preložil P. Šourek, Praha 2008, s. 133-134.

³ GUREVIČ, A. J.: Kategorie středověké kultury, Praha 1978, s. 65-66, 78-79, 85. RUISEL, I.: Záhady pamäti, Bratislava 1995, s. 26-28. TŘEŠTÍK, D.: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935), Praha 1997, s. 308-309. SOMMER, P.: Duchovní svět raně středověké české laické společnosti. In: Svätý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Zemlička, Praha 1998, s. 149-152, 161-162. RYSIEWSKA, T.: Struktury pokrewieństwa utrwalone na cmentarzyskach. In: Ziemia polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy, pod redakcją H. Samsonowicza, Kraków 2000, s. 279-301. ASSMANN, J.: Kultura a paměť. Pismo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Praha 2001, s. 57-59. CHORVÁTOVÁ, H.: Podoby rodiny v ranom stredoveku. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožiak – J. Nemeš, Kraków 2009, s. 140-142.

⁴ WOLFRAM, H.: Einleitung oder Überlegungen zur origo gentis. In: Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern. Teil I, hg. H. Wolfram und W. Pohl, Wien 1990, s. 19-33. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie národov (454-568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania, Bratislava 2008, s. 8-9, 16, 32-33, 38-39, 42, 43, 50, 74, 78, 92, 99-101, 109, 122, 163-164.

⁵ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska, Bratislava 2004, s. 17-18.

Frankovia vznikli spojením viacerých germánskych kmeňov.⁶ Prvý rímsky kráľ Romulus usídlil v Ríme rôznorodú zmes obyvateľov, prijal ich pod svoju vládu a dal im prvé zákony čiže ústavu. Táto ústava ich zjednotila a urobila z nich „*populus Romanus*“ čiže rímsky národ.⁷ Umelý počiatok má aj národ, ktorý sa v roku 1206 zjednotil pod vládou Temüdzina (Čingischána). Jeho základom boli „*ľudia dlhej vôle*“, ktorí v 12. storočí opúšťali svoje kmene a naplňali step. Tam sa združovali do oddielov, ktoré si v roku 1182 zvolili Temüdzina za svojho chána.⁸ Avari, ktorí v roku 618 zaútočili na Solún, odviekli do Panónie mnoho kresťanov. Ich ďalší osud spomínajú Zázraky svätého Demetria: „*Títo sa zmiešali s Bulharmi, Avarmi a druhými pohanmi, rodili sa u nich deti a stal sa z nich nesčíselný a ohromný národ.*“⁹ Maďari, pôvodne zväz siedmich ugrofínskych kmeňov, pribrali k sebe časti tureckých kmeňov, najprv časť Onogurov a potom tri kmene Kabarov, ktoré sa odtrhli od Chazarov. Napokon sa zmiešali so Slovanmi.¹⁰ Ibrahím ibn Jákúb, ktorý v roku 965 alebo 966 navštívil Prahu, si všimol, že národy, ktoré susedia so Slovanmi, sa so Slovanmi miešajú: „*Najvýznamnejšie kmene severu hovoria slovansky, lebo sa s nimi miešajú. K nim patria kmene: Nemci, Uhri, Pečenehovia, Rusi a Chazari.*“¹¹ Barbarické národy boli veľmi často (tak ako „*Vidivarii*“, ktorí sídlili pri ústí Visly) „*pozberaní z rozličných národov*“.¹² Dva protiklady, prirodzená generačná kontinuita a umelý historický zlom čiže diskontinuita, sa v dejinách národa navzájom dopĺňajú.

Arabský učenec a historik Abú Zajd ‘abd ar-Rahman ibn Muhammad ibn Chaldún (1332-1406) sa vo svojom diele *al-Mukaddima* zaoberal „*so vznikom plemien a dynastií, so vzájomnou časovou nadväznosťou prvých národov a s príčinami zvrátov a premien, ktoré sa odohrali v minulosti*“.¹³ Keďže nebol zatažený biblickou schémou pôvodu národov tak ako Izidor, jeho názory sú omnoho originálnejšie. S Izidorom sa zhoduje v tom, že pokrvné príbuzenstvo je základom národa. Každý iný vzťah musel toto príbuzenstvo napodobniť: „*Vedomie kmeňovej spolupatričnosti vyplýva výlučne z príbuzenského pomeru alebo z niečoho, čo tomu zodpovedá.*“ Kmeňová spolupatričnosť zahŕňala aj prepustených otrokov a bývalých cudzincov, ktorí sa pridali ku kmeňu: „*Do tejto kategórie patria aj prepustenci a spojenci. Náklonnosť, ktorú každý prechováva ku svojim bývalým otrokom a spojencom, takisto vyplýva z pocitu hanby, čo sa zmocňuje ľudskej duše, keď ponížujú či už jeho suseda, či blízkeho alebo pokrvného príbuzného akéhokoľvek stupňa. Je to tak preto, lebo vzťah medzi pánom a prepustencom vytvára také isté úzke zväzky ako spoločný pôvod alebo aspoň veľmi podobné.*“¹⁴ Ibn Chaldún vysvetlil „*ako sa miešajú rodokmene.*“ Cudzinec, ktorý sa zaradil do kmeňa, musel prijať všetky kmeňové zvyklosti: „*človek istého rodu sa môže zblížiť s ľuďmi iného pôvodu. Môže sa tak stať kvôli spojeneckým zväzkom, alebo na základe vzťahu prepustenca k bývalému pánovi, alebo aj preto, že niekto chce uniknúť pred svojimi vlastnými súkmeňovcami pre zločin, ktorého sa dopustil. Taký človek potom preberá pôvod týchto ľudí a pokladá sa za jedného z nich vzhľadom na dôsledky, ktoré zo spoločného pôvodu vyplývajú, ako napríklad náklonnosť, práva a povinnosti vo veciach krvnej pomsty a výkupného a podobne. Ak sú tu tieto dôsledky spoločného pôvodu, je to tak, akoby tu bol i sám spoločný pôvod, lebo jediným zmyslom príslušnosti k tej či onej skupine je uznávanie jej zákonov a podmienok, akoby človek bol s ňou splynul.*“¹⁵ Bývalého cudzinca, ktorý sa stal našincem, pokladali jeho noví súkmeňovci za svojho pokrvného príbuzného, preto aj on mal „*práva a povinnosti vo veciach krvnej pomsty*“.¹⁶ Predstava o pokrvnom príbuzenstve súkmeňovcov mala silnú zotrvačnosť. Preto Sasi, ktorí sídlili pri rieke Vezere, mohli ešte v dobe svätého Bonifáca († 755) hovoriť: „*sme z jednej krvi a z jednej kosti*“ so Sasmi, žijúcimi v Británii.¹⁷

⁶ WENSKUS, R.: *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes*, Köln – Graz 1961, s. 512-541. JAMES, E.: *Frankové*, Praha 1997, s. 37-59, 89-92. SCHMAUDER, M.: *The relation between Frankisch gens and regnum: a proposal based on the archeological evidence*. In: *Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*. Edited by H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, Leiden – Boston 2003, s. 271-306. GOETZ, H-W.: *Gens, kings and kingdoms: the Franks*. In: *Regna and Gentes*, ed. H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s. 307-322. BEDNAŘÍKOVÁ, J.: *Frankové a Evropa*, Praha 2009, s. 15-66.

⁷ Titi Livi *Ab Urbe condita libri I 8*. LIVIUS: *Dějiny I*, preložili P. Kucharský a Č. Vránek, Praha 1971, s. 51.

⁸ GUMILJOV, L. N.: *Hledání vymyšlené říše. Legenda o „říši kněze Jana“*, Praha 1974, s. 148-171.

⁹ HURBANIČ, M.: *Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantinopol roku 626 v historických súvislostiach*, Prešov 2009, s. 111-112. SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*, Budapest 1998, s. 219-220.

¹⁰ KIRÁLY, P.: *Die Ethnonymen – aus den Volksnamen entstandene geographische Namen*. In: *Central Europe in 8th – 10th Centuries. International Scientific Conference, Bratislava October 2-4, 1995*, ed. D. Čaplovič, J. Dorula, Bratislava 1997, s. 172-176. RÓNA-TAS, A.: *A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe*, Budapest 1997, s. 246-277. STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 149-151, 171-174, 189, 198, 204.

¹¹ *Zpráva o Slovanech Ibrahíma ibn Ja kúba 11, Magnae Moraviae fontes historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, R. Večeřka*, Brno 1969, s. 417.

¹² „*Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii resident, ex diversis nationibus adgregati.*“ JORDANES: *De origine actibusque Getharum V 36. „ut fertur, insulam gens Vividaria incolit ipsi ad meliores terras meantibus. Qui Vividarii ex diversis nationibus acsi in unum asylum collecti sunt, et gentem fecisse noscuntur.*“ JORDANES: *De origine actibusque Getharum XVII 96*. WENSKUS, R.: *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes*, Köln – Graz 1961, s. 58-59, 69, 449. ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki II*, s. 314-315.

¹³ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima. Úvod do dejín. Predhovor autora*, preložil L. Drozdík, Bratislava 1984, s. 18. IBN CHALDÚN: *Čas kráľovstvá a ríši. Mukaddima. Úvod do historie*, preložil I. Hrbek, Praha 1972, s. 60.

¹⁴ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima II 7, 8*, preložil L. Drozdík, s. 69-71. IBN CHALDÚN: *Čas kráľovstvá a ríši. Mukaddima*, preložil I. Hrbek, s. 27-28, 131-133.

¹⁵ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima II 10*, preložil L. Drozdík, s. 72.

¹⁶ *Krvný pomstu mali aj Walesania: „Príbuzenské zväzky stoja u Walesanov nado všetkým. Krvavo sa mstia za každý útok na svoj klan a kruto oplácajú potupu svojej priazne. Sú veľmi pomstychtiví a neoplácajú len čerstvé krivdy. V každom okamihu sú pripravení pomstiť dávne príkoria, ako by sa stali práve v tej chvíli.“* GERALD Z WALESU: *Popis, Walesu I 17*. In: GERALD Z WALESU: *Putování Walesem / Popis Walesu*, preložil P. Šourek, s. 133-134. *O krvnej pomste pozri MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa*, Warszawa 2004, s. 119-154. DOOVÁ, L. – POLÁCH, V. P.: *Vikingové: verše, vendeta, wergeld. Pohled pramenů na řešení konfliktu ve středověké skandinávské společnosti*. In: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně*. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Brno 2008, s. 21-24.

¹⁷ „*de uno sanguine et de uno osse sumus.*“ S. Bonifatii *Epistolae 46. Briefe des Bonifatius, Willibalds Leben des Bonifatius*, ed. R. Rau, Darmstadt 1968, s. 134. *Misionár a biskup Egbert (639-729) „spoznal v Germánii mnohé národy (nationes), od ktorých Anglovia a Sasi (Angli uel Saxones), ktorí teraz obývajú*

Predstava národa ako jedného veľkého príbuzenstva, ktoré pochádza od jedného prapredka, čiže „z jedného počiatku“ tak, ako to napísal Izidor a tak, ako to stojí v Biblii, je iluzórna. Ilúzia o spoločnom pôvode, ktorú všetci súkmeňovci uznávali, pociťovali a verili jej, bola však užitočná, lebo utužovala ich súdržnosť. Ibn Chaldún to vystihol: „najúžitejšim plodom spoločného pôvodu je vedomie kmeňovej spolupatričnosti, na ktorom je založená vzájomná láska a pomoc. Tam, kde je vedomie kmeňovej spolupatričnosti obávanou silou a pôda, z ktorej vyrastá, sa udržuje v čistote a zaručuje ochranu, tam je potom aj úžitok, vyplývajúci zo spoločného pôvodu, očividnejší ako kdekoľvek inde, a prináša aj lepšie ovocie.“¹⁸

Izidor zo Sevilly a Ibn Chaldún zdôrazňujú generačnú kontinuitu národa. Nepochybujú však ani o diskontinuitu. Izidor vie, že národ môže vzniknúť ako „množstvo...odlúčené od iného národa“. Ibn Chaldún zas píše, „ako sa miešajú rodokmeň“, keď národ prijíma cudzincov.

„Sloboda“

Každý barbarský národ („gens“, iným slovom „natio“ alebo „populus“¹⁹) žil tradične. Všetkým, ktorí sa doň narodili alebo inakšie zaradili, zabezpečoval priazeň bohov, ochranu, spravodlivosť a všetky práva, hlavne vlastníctvo pôdy, dobytká a otrokov a hlasovanie na sneme. Snem, zvykové právo a náboženský kult držali „mier“ čiže tradičný kolobeh života, stabilitu národa a usporiadanosť toho sveta, ktorému vládli ich bohovia. To bola ich istota a stabilita, v ich ponímaní „sloboda“, tradičný protokol, ktorého sa všetci slobodní muži držali, podľa neho žili, plne sa mu podriaďovali a jednomyselne ho naplňali.²⁰

Aby národ mal svoju „slobodu“, musel byť nezávislý. Nezávislosť národa a s ňou i jeho vnútornú „slobodu“ bránili všetci slobodní a bojaschopní muži. Nezávislosť národa veľmi účinne zabezpečil včasnostredoveký štát, jeho starú „slobodu“ však zrušil. Národ, ktorý má starú barbarskú „slobodu“, nazývame (s malou dávkou nepresnosti) kmeň. Kmeň je predštatné čiže najstaršie štádium národa. Ak barbar chcel „slobodne žiť“, musel patriť do kmeňa. Jeho ideálom bolo radšej hrdinsky zahynúť ako túto „slobodu“ stratiť, pretože „ten, kto je dobrý, len so životom stráca...slobodu (libertatem)“. Tento postoj poznal Kosmas,²¹ a všimol si ho už Tacitus. Ak barbarský Germán „prišiel o česť“, napríklad potupným správaním vo vojne, „nesmie sa zúčastňovať na kulte, ani chodiť do snemu“. Ak niekto stratil práva v kmeni čiže „slobodu“, vypadol z kmeňa, stal sa z neho vyvrhel a jeho život stratil cenu. Preto sa so životom rozlúčil a šiel sa obesiť.²² Severní Germáni stotožňovali česť so slávou a dobrou povestou, o ktorej vedela a uznávala ju celá spoločnosť. Kto bol zbabelý alebo neschopný pomstiť urážku, s tým spoločnosť opovrhovala, mal hanbu.²³ Ten, „kto pošliape zjednané zmierenie či zlomí zložený sľub“, sa podľa nórskeho zvykového práva stal „vlkom hnaným a štvaným“ čiže vyhnancom.²⁴ Aj írské zvykové právo trestalo závažné previnenie vyhnanstvom z kráľovstva alebo z ostrova. Vyhnanca už nikto nepovažoval za človeka. Bol to „sivý pes“ čiže vyvrhel na úrovni zvieräťa, mohol ho hocikto aj zabiť.²⁵

Aby vo vnútri kmeňa vládla „sloboda“ v plnej miere, kmeň musel ubrániť svoju nezávislosť. V boji za nezávislosť vynikali Prusi: „Sú známi svojou udatnosťou. Ak ich napadne nejaké vojsko, nik z nich nečaká na posily, ale ide rovno do

Britániu, odvodzujú, ako je známe, rod a pôvod (genus et originem duxisse noscuntur), preto až doposiaľ sú od susedného národa Britov nesprávne nazývaní *Garmani*.“ BEDA VENERABILIS: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* V 9. BEDA CTHODNÝ: *Církevní dějiny národa Anglu*, preklad J. Kincl a M. Moravcová, Praha 2008, s. 270.

¹⁸ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima* II 12, preložil L. Drozdík, s. 74.

¹⁹ ISIDOR ZE SEVILLY: *Etymologiae* IX 2 (89-135), preklad I. Zachová, 36-49. LOŠEK, F.: *Ethnische und politische Terminologie bei Iordanes und Einhard*. In: *Typen der Ethnogenese*. Teil I, hg. H. Wolfram und W. Pohl, s. 147-152. SCHULZE, H.: *Stát a národ v evropských dějinách*, Praha 2003, s. 99-100.

²⁰ WENSKUS, R.: *Stammesbildung*, s. 38-44, 299-335, 429-462, 573-575. TŘEŠTÍK, D.: *Mír a dobrý rok*. Česká státní ideologie mezi křesťanstvím a pohanstvím, *Folia Historica Bohemica* 12, 1988, s. 23-45. Tenže: *Moderne Nation, hochmittelalterliche politische Nation, frühmittelalterliche Gens und unsere genetische Software*. *Der Fall Mitteleuropa*. In: *Mittelalterliche nationes – neuzeitliche Nationen. Probleme der Nationenbildungen Europa*, hg. A. Bues, R. Rexheuser, Wiesbaden 1995, s. 171-173. Tenže: *Moderní národ, politický národ vrcholného středověku, rané středověký gens a naše genetické software*. In: Tenže: *Mysliť dějiny*, Praha – Litomyšl 1999, s. 109-112. Tenže: *Počátky*, s. 59-63, 302-311. Tenže: *Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím*. In: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Problémy, názory, otázky, editoři M. Wihoda, D. Malafák, Brno 2006, s. 29-34, 39-41. Tenže: *Gens Bohemianorum – kmen Čechů*. In: *Přemyslovci. Budování českého státu*, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Zemlička, Praha 2009, s. 137-139, 144-148. ZIENTARA, B.: *Świt narodów europejskich. Powstawanie świadomości narodowej na obszarze Europy pokarolińskiej*, Warszawa 1996, s. 13-34. HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*, Praha 1998, s. 1-44, 134-145. MODZELEWSKI, K.: *Barbarzyńska Europa*, s. 49-116, 205-425, 457-458. PROCHÁZKA, V.: *Organisace kultu a kmenové zřízení polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů II*, 1958, s. 145-168. Tenže: *Sněmovnictví a soudnictví polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů III*, 1960, s. 83-122. BORON, P.: *Ślowiańskie wiece plemienne*, Katowice 1999. GOLEMA, M.: *Stredoveká literatúra a indoeurópske mytologické dedičstvo*. Pritomnosť trojfunkčnej indoeurópskej ideológie v literatúre, mytológii a folklóre stredovekých Slovanov, *Banská Bystrica* 2006, s. 200-206. KOŽIAK, R.: *Conversio Gentum a christianizácia vo včasnóm stredoveku*, *Ružomberký historický zborník I*, 2007, s. 99-103. STARÝ, J.: *Zákonem nechť je budována zem. Zákon a řád u starých Seveřanů*. In: *Zákon a právo v archaických kulturách*, uspořádali D. Antalík, J. Starý a T. Vitek, Praha 2010, s. 299-300, 309-311.

²¹ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* I 5, ed. B. Bretholz, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum nova series* II, Berolini 1923, s. 14.

²² „*Scutum reliquise praecipuum flagitium, nec aut sacrís adesse aut concilium inire ignominioso fas, multique superstités bellorum infamiam laquero finierunt*.“ PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: *De origine et situ Germanorum* 6. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: *Agricola*, Anály, Germánia, História, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, Bratislava 1980, s. 51.

²³ STARÝ, J.: *Jak staří jarlové... Mudrosloví a mravy starých Seveřanů*. In: *Mudrosloví v archaických kulturách*, uspořádali D. Antalík, J. Starý a T. Vitek, Praha 2009, s. 175-181. Tenže: *Zákonem nechť je budována zem*, s. 319-320.

²⁴ STARÝ, J.: *Zákonem nechť je budována zem*, s. 308.

²⁵ HOLSTEIN, J.: *La peregrinatio pro Dei: la quete de l'idéal chez les saints irlandais et bretons*. In: *Irlande et Bretagne*, ed. C. Laurent - H. Davis, Rennes 1994, s. 58-59.

²⁶ IBRÁHÍM IBN JA'QÚB AL-ISRÁ'ÍLÍ AT-TURTÚŠÍ: *Dikr as-Saqáliba (Správa o Slovanoch)* 8, In: PAULINY, J.: *Arabské správy o Slovanoch* (9. – 12. storočie), Bratislava 1999, s. 117.

boja, nestará sa o nikoho, len rúbe mečom, kým ho nezabijú.“²⁶ Ak súkmeňovci mali jasné vedomie a silný pocit spolupatričnosti, súdržnosť kmeňa bola pevná a dokázali odhodlane bojovať: „*toto vedomie umožňuje zabezpečovať obranu, stavať sa na odpor, chrániť sa a uplatňovať svoje nároky. Ak ho niekto stratí, príde aj o schopnosť čokoľvek v týchto veciach podnikať.*“²⁷ Každý slobodný a bojaschopný muž bol pripravený kmeňovú „slobodu“ brániť, ak bol „dobry“, bola mu milšia ako vlastný život: „*útočná a obranná sila sa dosahuje jedine vplyvom vedomia kmeňovej spolupatričnosti, a znamená to vzájomnú lásku a ochotu jeden za druhého bojovať a zomierať.*“²⁸ Príkladom takéhoto odhodlania boli Obodriti a Lutici: „*Oni však o nič menej radšej volili vojnu ako mier, ceniac si drahú slobodu nad všetku biedu... zápasili...za slobodu a proti hrozbe služby.*“²⁹ Táto „sloboda“, cennejšia ako život, bola racionálnym základom barbarského národa.

Silná kniežacia alebo kráľovská moc vo včasnostredovekom štáte ruší tradičnú kmeňovú „slobodu“ a všetkých „*postaví do svojich služieb*“. Keď sa knieža alebo kráľ stáva zvrchovaným pánom, ľudia prestávajú „*slobodne žiť (libera vivere)*“ a podrobujú sa „*nezvyklej službe (insuete servituti)*“.³⁰ Tam, kde končí barbarská „sloboda“ a začína „*služba (servitus)*“, tam končí slobodné kmeňové usporiadanie národa a začína štát.³¹ Keďže nová „*služba*“ je účinnejšia ako stará „sloboda“, nová štátna spoločnosť je účinnejšie usporiadaná, a tým aj stabilnejšia a trvalejšia ako stará kmeňová. Preto včasnostredoveký štát síce berie národu jeho kmeňovú „slobodu“, súčasne ho však stabilizuje a dáva mu silnú zotrvačnosť. Takto sa národ stáva historickým národom.

Štát prijal kresťanstvo a rušil staré kmeňové náboženstvo, ktoré v tradičných predstavách zaručovalo stály kolobeh prírody, nemennú usporiadanosť sveta a kmeňa a tým aj kmeňovú „slobodu“.³² Český knieža Bořivoj prijal (asi v roku 883) krst a uznal zvrchovanosť veľkomoravského štátu, čím ohrozil „slobodu“ Čechov. Tento čin „*rozničil celý národ Čechov do vzbury proti kniežatstvu, pretože opúšťa otcovské mravy a prijíma nový a neslýchaný zákon kresťanov. Povstanie proti nemu jedným duchom a myslou a snažia sa ho vypudiť za hranice, ba pokúšajú sa ho zbaviť i života.*“³³ V roku 997 Prusi dostali „*hostov nezvyklého vzhľadu a neslýchaného mravu.*“³⁴ Boli to kresťanskí misionári, ktorých viedol biskup Vojtech. Svojim vystupovaním a odvážnymi rečami urážali Prusov. Znevažovali pruských bohov, vyzdvihovali svoju vieru a začali Prusov presvedčať. Tým hrubo a nehorázne napadli ich kmeňový protokol. Prusi sa cítili ohrození a zahrnuli ich výčitkami: „*Kvôli takýmto... ľuďom naša zem nedáva plody, stromy nerodia, nové zvieratá sa nerodia, staré hynú.*“³⁵ Vyhnali ich z rovnakého dôvodu ako kedysi Česi vyhnali Bořivoja: „*Nám a celej tejto krajine ...vládne spoločný zákon a jeden životný poriadok. Vy teda, ktorí ste iného a neznámeho zákona, ak neodídete tejto noci, budete zajtra popravení.*“³⁶ Slovanskí Obodriti a Lutici odmietali štát a s ním aj „*jarmo služby*“ a kresťanstvo, ktoré im vnucovali susední Sasi: „*Slovania zvrhli ozbrojenou rukou jarmo služby a s takou zarputilosťou ducha hájili slobodu, že radšej chceli zomrieť, než opäť prijať hodnosť kresťanstva a platiť daň saským vojvodom.*“³⁷ Saský vojvoda Bernhard III. (1011-1059) sa nechcel uspokojiť so 700 hrievkami, ktoré mu Frízi boli ochotní platiť. Keď žiadal viac, „*barbarský národ sa rozzúrila a chopil sa zbraní za slobodu.*“³⁸ Povstalci, ktorí ovládli v rokoch 1037-1039 Poľsko³⁹ a v rokoch 1046-1047 Uhorsko,⁴⁰ sa rýchlo vrátili „*k pohanským spôsobom*“⁴¹ a na krátky čas si vydobyli starú „slobodu“. Ešte v roku 1061 početní uhorskí vzbúrenci znova žiadali

²⁷ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 18, preložil L. Drozdík, s. 81.

²⁸ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima III 1, preložil L. Drozdík, s. 91. IBN CHALDÚN: Čas kráľovstvá a ríši. Mukaddima III 1, preložil I. Hrbek, s. 155.

²⁹ „*Illi vero nichilominus bellum quam pacem elegerunt, omnem miseriam carae libertati postponentes. Est namque huiuscemodi genus hominum durum et laboris patiens, victu levissimo assuetum, et quod nostris gravi oneri esse solet, Slavi pro quadam voluptate ducunt. Transeunt sane dies plurimi, his pro gloria et pro magno latoque imperio, illis pro libertate ac ultima servitute varie certantibus.*“ Widukindi *Rerum gestarum Saxoniarum libri tres* II 20, recognovit G. Waitz. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*, Hannoverae 1882, s. 48.

³⁰ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* I 5, ed. B. Bretholz, s. 14-15.

³¹ TŘEŠTÍK, D.: *Gens Bohemorum*, s. 147-148.

³² BORONĚ, P.: Wiece słowiańskie a decyzja o przyjęciu chrześcijaństwa – możliwości poznawcze. In: *Pohanstvo a kresťanstvo*, zostavili R. Kožiak, J. Nemeš, Bratislava 2004, s. 95-102. KOŽIAK, R.: Christianizácia Avarov a Slovanov na strednom Dunaji. Príbeh svätcov-misionárov, svätá vojna alebo kultúrny šok? In: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I*, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 121-147. Tenže: *Coversio gentum a christianizácia vo včasnóm stredoveku*. In: *Ružomberký historický zborník I*, ed. P. Zmátló, Ružomberok 2007, s. 83-106. KOMENDOVÁ, J.: Spor o víru v Životě Štefana Permského a v rané stredovekých legendách o misionároch. In: *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*, eds. R. Kožiak – J. Nemeš, s. 107-112.

³³ Kristiánova legenda (*Legenda Christiani*). *Život a umučení svätého Václava a jeho báby sväté Ludmily 2*, ed. J. Ludvíkovský, Praha 1978, s. 20-21.

³⁴ *Brunona Život š. Wojciecha 24*, *Monumenta Poloniae historica I*, ed. A. Bielowski, Warszawa 1960, s. 212. BORONĚ, P.: Prusowie jako cel misyjny w czasach św. Wojciecha. In: *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*, eds. R. Kožiak – J. Nemeš, s. 21-39.

³⁵ *Brunona Život š. Wojciecha 25*, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 214.

³⁶ *Jana Kanaparza Žywt š. Wojciecha 28*, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 181. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 308-311. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 456-457. MARČEKOVÁ, K.: Sv. Vojtech a James Cook. Tabu a strach z večného návratu. In: *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*, eds. R. Kožiak – J. Nemeš, s. 11-20.

³⁷ „*Slavi servitutis iugum armata manu submoverunt, tantaque animi obstinatio libertatem defendere nisi sunt, ut prius maluerint mori quam Christianitas titulum resumere aut tributa solvere Saxonum principibus.*“ *Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum I* 25, recognovit B. Scheidler. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae et Lipsiae 1909, s. 48.

³⁸ „*mox barbara gens, nimio furore succensa, in ferrum pro libertate ruebat.*“ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum III* 42, bearbeitet W. Trillmich. In: *Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches*, curaverunt W. Trillmich et R. Buchner. *Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte des Mittelalters*, Band 11, hg. R. Buchner, Berlin 1961, s. 380-381.

³⁹ BORAWSKA, D.: *Kryzys monarchii wczesnopiastowskiej w latach trzydziestych XI wieku*, Warszawa 1964.

⁴⁰ KRISTÓ, Gy.: Megjegyzések az ún. „pogánylázadások“ kora történetéhez. In: KRISTÓ, Gy.: *Tanulmányok az Árpád-korról*, Budapest 1983, s. 93-113. PITI, F.: „Keresztúton“ (A pogánység társadalmi-politikai jelenléte I. István korában). In: „Magyaroknak eleiről“ ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerkesztette Piti, F. – Szabados Gy., Szeged 2000, s. 437-438. MÜCSKA, V.: *Boj uhorského štátu proti pohanstvu*. In: *Pohanstvo a kresťanstvo*, zostavili R. Kožiak, J. Nemeš, s. 201-210.

⁴¹ *V dobe uhorského kráľa Štefana I. (997-1001-1038) „Uhorský národ (gens Hungarica) bol totiž náchylnejší prikláňať sa k pohanským spôsobom (ritui paganismo) než ku kresťanskej viere.*“ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. 69*, Sriptores rerum Hungaricarum I, ed. E. Szentpétery, Budapestini 1937,

kráľa: „Dovoľ nám spôsob našich otcov (*ritum patrum nostrorum*), pohansky žiť (*paganismo vivere*), biskupov ukameňovať, kňazom vyvrhnúť črevá, klerikov zahrádzať, dežmárov obesť, kostoly zbúrať, zvony rozbiť.“⁴²

Stará kmeňová „sloboda“ bola najvyššou mierou slobody, akú si barbarská spoločnosť vedela predstaviť a mohla dosiahnuť. Barbar v skutočnosti slobodný nebol, pretože bol úplne závislý na svojom kmeni, pevne sa držal jeho tradícií a vnútorných vzťahov.⁴³ Tradičná barbarská „sloboda“ mala so skutočnou slobodou, ktorú charakterizuje slobodné myslenie a osobná nezávislosť, len pramálo spoločné. Bola len prijateľnou a jednomyselne prijímanou formou závislosti. Bol to základný kmeňový protokol, ktorý sa nik neopovážal narušiť. Ak áno, tak s fatálnymi dôsledkami.

„Spoločné vnímanie jednej bolesti“

Jordanes vedel, že „rozličné národy...nemajú spoločné vnímanie jednej bolesti“.⁴⁴ Národ teda zjednocovalo „spoločné vnímanie jednej bolesti“ čiže ich dejiny, preniknuté dominantným pocitom všetkých čias - bolesťou. Plný bolesti bol už každodenný život, no v rchovatej mierou rástla predovšetkým v neustálych vojnách. Takto navšorenú bolesť prežívali spoločne, dobre si ju pamätali a často pripomínali.⁴⁵ Jej „spoločné vnímanie“ ich zbližovalo a stmelilo.

Byzantskí zajatci, ktorých avarský kagan usadil v roku 618 v Panónii, napriek tomu, že sa miešali s Bulharmi, Avarmi a určite i so Slovanmi, stále si pripomínali svoj byzantský pôvod. Pripomínali si ho s bolesťou a s túžbou po návrate, ktoré „ako oheň zažínali v srdciach“. Autor diela „Zázraky svätého Demetra“, keďže aj on bol Byzantínek, mal pre ich bolesť a túžbu pochopenie: „Avšak každý syn prevzal od otca obyčaje a tiahnutie rodu k zemi Rimanov (= Byzantíncov)... A hovorili druh druhovi o rodine otcov. Ako oheň zažínali v srdciach druh druhu pohnútky k úteku. Keď prešlo od tých čias šesťdesiat rokov a možno viac, odkedy boli ich rodičia zavlečení barbarmi, vznikol tam už druhý nový národ a väčšina z nich sa tým časom stali slobodnými. A kagan Avarov ich už považoval za samostatný národ.“⁴⁶

Cudziu bolesť prežívame obmedzene a rozumieme jej len málo. Je nám cudzia a nikdy nie je naša. Blízka je nám len do takej miery, do akej ju chápeme. A najlepšie ju chápeme vtedy, ak sme ju rovnako a spoločne prežili. Až vtedy je to naša bolesť. Pochádza zo spoločne a silne prežitých udalostí a iných silných podnetov, ktoré na nás tlačia a formujú nás. Pre národ nie sú významné samotné dejiny ale pocit z dejín, základný motív, ktorý je spoločný a bolestivý.

Bolesť (v tom najširšom zmysle slova) dominuje nad inými pocitmi a emóciami. Pocity (bolestivé i príjemné) a ich intenzita rozhodujú o tom, čo má pre nás význam a čo nie, čo ostane v našej pamäti a čo sa v nej nezachytí. Toto „spoločné vnímanie jednej bolesti“ bolo iracionálnym základom každého národa. Iracionálny pocit jedného národa bol inému národu cudzí. Každý národ mal svoju vlastnú národnú iracionalitu, svoj vlastný motív.

Dejiny barbarského národa vyplňali neustále vojny, ktoré ho posilňovali a upevňovali alebo oslabovali a ničili. Víťazstvá a porážky striedali dlhé pochody alebo usadlý život na starom alebo novom, práve vydobytom a obsadenom území. To boli silné podnety, ktoré na ľudí neustále a väčšinou bolestivo tlačili. Ak tento tlak, ktorý cítili ako spoločnú bolesť, dokázali prežiť, zbližoval ich a zocelil, ak bol príliš ničivý, tak ich rozbíjal. Bola to ich spoločná a pretrvávajúca skúsenosť, naplnená spoločným silným pocitom, dobrým alebo zlým, ktorý vtlačal do ich predstáv, myslenia a napokon do ich povahy podobnosť a tým aj vzájomné porozumenie. To boli ich dejiny, bolestivý dejinný tlak, ktorý ich stláčal a obrusoval do jedného spoločného tvaru.

Okrem tradičného protokolu zvaného „sloboda“, vďaka ktorému barbarský kmeň racionálne a účinne fungoval, kmeň svoju existenciu motivoval a prežíval aj iracionálne. Týmto dvoma protikladnými dôvodmi, racionálnym protokolom a iracionálnou motiváciou, kmeň vnímal a zdôvodňoval sám seba a jasne sa vymedzoval voči cudzím kmeňom.

My a oni

Aténčania v odpovedi spartským poslom zdôraznili, čo Grékov robí Grékmi: „je to spoločný pôvod a spoločný jazyk všetkých Grékov, spoločné svätyně bohov, spoločné obeť a rovnaké mravy.“⁴⁷ Tacitus opísal telesný výzor, povahu a predovšetkým zvyky, ktoré mali Germáni rovnaké a spoločné, ktoré ich teda zbližovali.⁴⁸ Regino z Prümü vedel, že „rozličné národy sa od seba odlišujú rodom, zvykmi, jazykom, zákonmi“.⁴⁹ To isté vedel aj uhorský kráľ Štefan I. (997-1038), ktorý

s. 319-320. V roku 1046 uhorskí povstanci „požadovali od Ondreja a Leventeho, aby dovolili všetkému ľudu žiť spôsobom pohanov (*ritu paganorum vivere*), biskupov a klerikov zabíjať, kostoly búrať, kresťanskú vieru odvrhnúť a modly uctievať.“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 82, SRH I, s. 337. Povstanci sa vrátili aj k starému zovňajšku: „Prvý však spomedzi Uhrov menom Vatha z hradu Selus sa oddal démonom, oholiac si svoju hlavu a zapletúc si tri vrkoče na spôsob pohanov (*ritu paganorum*).“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 82, SRH I, s. 337-338. Uhorský kráľ Ondrej I. v roku 1047 „rozkázal teda celému svojmu národu pod trestom stáťia hlavy, aby odložili pohanský spôsob (*ut deposito ritu paganismo*), ktorý im bol až do tohto času dovolený, obrátili sa k pravej viere v Krista a vo všetkom podľa oného zákona žili, ktorý im bol daný svätým kráľom Štefanom.“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 86, SRH I, s. 344. Legenda S. Gerhardi episcopi 15, SRH II, s. 503.

⁴² Chron. Hung. comp. saec. XIV. 95, SRH I, s. 359-360.

⁴³ GUREVIČ, A. J.: Kategorie, s. 238-239. ELIADE, M.: Mýtus o večném návratu. Archetypy a opakování, Praha 2003, s. 29.

⁴⁴ „*Illic concursus factus est gentium variarum...nec quae unius passioni conpaterentur*“. JORDANES: De origine actibusque Getharum I. 261.

⁴⁵ ELIADE, M.: Mýtus o večném návratu, s. 65-69. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 182-183.

⁴⁶ HURBANIČ, M.: Posledná vojna, s. 112. SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: Az avar történelem forrásai, s. 219-220.

⁴⁷ HERODOTOS: Historiae VIII 144. HERODOTOS: Dejiny, preložil J. Špaňár, Bratislava 1985, s. 505.

⁴⁸ PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: De origine et situ Germanorum 2-27. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, História, preložil J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, s. 49-60.

⁴⁹ „*diversae nationes populorum inter se discrepant genere, moribus, lingua, legibus*“. Epistula Reginonis ad Hathonem archiepiscopum, missa. Reginonis abbatiss Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensium, recensuit F. Kurze, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicae recusi, Hannoverae 1890, s. XX.

do svojho kráľovstva pozýval cudzincov. Štefan sa tešil, že „z rozličných krajov a provincií prichádzajú hostia, a tak rozličné jazyky a zvyky a rozličné náuky a zbrane so sebou privádzajú“.⁵⁰ Tí mu pomáhali budovať štát a lámať odpor jeho nepoddajných maďarských súkmeňovcov. Ruský kronikár vymenoval východoslovanské kmene a zdôraznil: „mali teda svoje obyčaje i zákon svojich otcov i podania, každý svoj mrav.“ Jednotlivé kmene mali „obyčaje svojich otcov“ odlišné i podobné. Kmene, „tvoriac sami sebe zákon“, sa líšili a niekedy i podobali povahou, rodinnými, stravovacími a pohrebnými zvykmi.⁵¹ Ruský kronikár napokon, citujúc byzantského historika Juraja Harmatola, znova zdôraznil: „každý národ bud má spísaný zákon alebo obyčaje, ak sú bez zákona, otcovizňou sa riadia.“⁵²

Základom ľudskej spolupatričnosti a súdržnosti (aj kmeňovej či národnej) je pocitový súzvuk alebo súzvučný pocit, ktorý vyplýva z podobnosti. Že „každý tvor miluje sebe podobného“, vedeli aj pražskí univerzitní majstri, ktorí týmito slovami vítali v roku 1480 olomouckého biskupa Filipca.⁵³ Čo sa nám podobá, to s nami pocitovo súzvučí (rezonuje), to je nám príjemné, to máme radi, tomu rozumieme, dokážeme to ľahko pochopiť a predvídať, podporujeme to, k tomu sa hlásime a pridávame a tam patríme. Vrana k vrane sadá.

Pocit príbuznosti, tie isté zvyky, vzájomne prijateľné povahové črty, ľahko predvídateľné správanie, spoločná reč (verbálna i neverbálna), rovnaké náboženstvo a iné spoločne uznávané hodnoty súkmeňovcov zblížovali. Preto si dobre rozumeli a mali sa radi.⁵⁴ Včasnostredoveký človek mal teda rád svoj národ a svoj život mimo neho si nevedel predstaviť.

Našinec bol milší ako cudzinec. Ukázala to aj voľba pražského biskupa v roku 1068. Český knieža Vratislav II. chcel, aby sa pražským biskupom stal litoměřický prepôšť Lanc, ktorý bol Sasom. Lanc narazil na nesúhlas českých predákov, ktorí si želali za biskupa Vratislavovho brata Jaromíra. Palatín Kojata sa obrátil na snem, ktorý volil biskupa a vyzval Vratislavovho a Jaromírovho brata Ota: „Prečo sa neujmeš svojho brata? Čo nevidíš, že tvoj brat, kniežací syn, sa odstrkuje a prichodiaci cudzinec (proselitus), ktorý do tejto krajiny prišiel bez nohavíc, sa povyšuje na stolec?“ Kojata svoju reč stupňoval: „prečo sa ti zdá sprosté nemálo početné kňazstvo našincov (nostratum), hoci je rovnako učené ako tento Nemec (Tetutonicus)?“ Chcel, aby biskup bol spomedzi kňazov, ktorí sú „v tejto krajine zrodení (hac in terra progeniti)“. Cudzincov nemal rád: „že by nás mohol cudzorodenec (alienigena) viac milovať a lepšie tejto krajine priateľ než domorodec (indigena)? Veď ľudská povaha je taká, že každý jeden a nech je z ktorýchkoľvek krajín, miluje viac svoj (suam) než cudzí (alienam) národ (gentem), veru keby mohol, aj cudzie rieky by obrátil do svojej vlasti.“⁵⁵

Cudzinec bol nepochopiteľný a démonizovaný. Ruský kronikár idealizoval kyjevských Polanov, s ktorými sa stožňoval, a démonizoval susedných Drevanov: „Poľania teda mali obyčaje svojich otcov krotké a tiché... Ale Drevania žili

⁵⁰ „Sicut enim ex diversis partibus et provinciis veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt...“ Libelus de institutione morum VI, SRH II, s. 624-625.

⁵¹ Latopis Nestora 9, 10, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 558-559. Gerald z Walesu navštívil v rokoch 1183 a 1185 Írsko a v nasledujúcich troch rokoch napísal „Miestopis Írska (Topogaphia Hibernica)“. V jeho tretej časti sa rozpisal „o povahe, zvykoch a kultúre írského národa“. GERALD Z WALESU: Dějiny a místopis Írska III 10, 11, preložil P. Šourek, Praha 1998, s. 120-125. V roku 1194 Gerald napísal dielo „Popis Walesu (Descriptio Cambriae)“, v ktorom podrobne vykresluje „charakter Walesanov, ich mravy a spôsob života.“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 8-18, II 1-10. In: GERALD z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, preložil P. Šourek, s. 119-137.

⁵² Latopis Nestora 11, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 559-560.

⁵³ „omne animal diligit sibi simile“. Keďže Filipec pochádzal z Prostějova, dohovoriли sa s ním rodnou rečou. Túto „zhodu jazyka“ v úvátacom prejave vyzdvihli a zdôraznili: „zaiste aj rovnakosť reči je strojcom oddanosti a lásky“. ŠMAHEL, F.: Idea národa v husitských Čechách, Praha 2000, s. 63. Pražský rabin Jehuda Liva ben Becalel (Maharal, +1609) učil, že každý národ má svoju vlastnú formu, národnú podstatu, ktorú musí rozvíjať. Táto forma má mnoho rysov. Najdôležitejšími sú jazyk, pokrmy, odev a prebývanie v rodnej krajine. SHERWIN, B. L.: Paradox a ironie: myšlení Jehudy Löwa z Prahy. In: Cesta života. Rabi Jehuda Leva ben Becalel, kol. 1525 – 1609, editor A. Putík, Praha 2009, s. 117. Spoločný jazyk ľudí zblížuje, včasnostredoveký národ však nemusel mať jednotný jazyk. Gerald z Walesu v roku 1194 napísal: „Treba sa zmeniť, že waleština zo severu býva často považovaná za vyberanejšiu, krásnejšiu a lepšiu, pretože cudzinci do neprístupných končín Severného Walesu len ťažko preniknú. Napriek tomu však prevažuje názor, že najlepšie a príkladne sa hovorí v Cardigane, ktorý pripadá do Južného Walesu a leží takpovediac v samom strede a srdci Walesu. V Cornwalle a Bretónsku sa hovorí veľmi podobne ako vo Walesu. Vďaka spoločnému jazykovému základu tak takmer všetci Walesania tamojším ľuďom dočasne pomerne dobre rozumejú. Reč týchto oblastí znie menej pekne a je čiastočne rozháraná, súdím však, že je omnoho bližšia k jazyku najstarších obyvateľov Británie. Podobne sa angličtina v južnom Anglicku, predovšetkým v Devone, zdá omnoho nepravidelnejšia, má však istý odtieň starobylosti. A zatiaľčo na severe reč značne utrpela častými nájazdmi Dánov a Nórov, južná angličtina sa stále drží pôvodnej podoby jazyka a výslovnosti. Dôkazom toho je i to, že jazyk všetkých anglických kníh, ktoré napísali autori ako Beda, Raban, kráľ Alfréd i ďalší, nesie znaky tohto dialektu.“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 6. In: GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, preložil P. Šourek, s. 118. Jazyk sám osebe nespájal ľudí do národa. Jazyk nebol príčinou národa, ale národ bol príčinou svojho jazyka. Jazyk nevytvoril národ, ale národ si vytváral svoj jazyk. Barbarský národ bol predovšetkým právnym spoločenstvom, garantoval právo, nie jazyk. Jazyk nebol hlavným a určujúcim znakom národa. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 96-102. ZIENTARA, B.: Świt, s. 32-33. Ak sa národ spojil a zmiešal s iným národom, tak prechodnú dobu mohol byť aj dvojjazyčný. POKORNÝ, J.: Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura, Praha 2010, s. 130-132. Maďari boli v 9. a 10. storočí dvojjazyční, najprv maďarsko-tureckí a potom maďarsko-slovanskí. Výsledkom tejto dvojjazyčnosti je maďarčina s mnohými slovami tureckého a hlavne slovanského pôvodu. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 149, 204. V roku 663 sa v Itálii usídlili Bulhari. Keď ich tam o storočie neskôr zastihol Pavol Diakon, ešte stále boli Bulhari a hovorili dvoma jazykmi: „Ti ľudia až do dnešného dňa bývajú na tých územiach a, hoci hovoria latinsky, nezabudli ani vlastný jazyk.“ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum V 29. ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki Polski IV, Warszawa 1970, s. 242-243. POHL, W.: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567-822 n. Chr., München 1988, s. 175, 188, 223, 227-228, 268-270. HURBANIC, M.: Avarské vojsko, s. 27-28. Viaceré národy, napríklad slovanské, hovorili tým istým jazykom. ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki Polski II. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n. e., Warszawa 1964, s. 9-10. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 313. Izidor zo Sevilly písal „o jazykoch národov (de linguis gentium)“. Zaujala ho „rôznosť jazykov (linguarum diversitas)“. Naivná predstava „tolko jazykov kolko národov“, bola v rozpore so skutočnosťou. Preto Izidor, alebo už starší autor, od ktorého Izidor odpisoval, umiestnil tento ideálny stav do bájných čias. Mal vzniknúť „na počiatku“ a to „pri stavbe veže po potope“. Až „neskôr (deinde)“ bolo „viac národov ako jazykov (plures gentes quam linguae)“. ISIDOR SE VILLI: Etymologiae IX, 1, (1), preklad I. Zachová, s. 12-13.

⁵⁴ CANETTI, E.: Masa a moc, Praha 1994, s. 191-203.

⁵⁵ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 23, ed. B. Bretholz, s. 116. Kojatova reč, tak ako ju zaznamenal Kosmas, môže byť viac Kosmovou skladbou a presvedčením ako pôvodným Kojatovým prejavom na sneme.

zverským spôsobom, žijúc ako dobytok...“⁵⁶ Povaha, myslenie a zvyky cudzinca boli našincovi cudzie, chápal ich len ťažko a neochotne. To bola príčina nedôvery a nevraživosti voči cudzincom.⁵⁷ Protiklad my a oni bol mimoriadne silný až neprekonateľný.⁵⁸

Niektoré národy samých seba nazývali „ľudia“ alebo „muži“, čím sa dostatočne odlišili od cudzincov, ktorých nepovažovali za ľudí.⁵⁹ Na hornom Rýne a hornom Dunaji žil germánsky kmeň, ktorý si dal meno Alemáni (Všetci muži).⁶⁰ Ich bavorskí susedia mali meno „Baiuwarii“ čiže „bójski (bairu) muži (warii)“, pretože prišli z krajiny „Baia“, z niekdajšieho Boiohaema.⁶¹ S Bavormi susedili „českí muži“.⁶² V dobe svätého Patrika bolo v Írsku mnoho drobných kráľovstiev. V každom z nich žil samostatný „túath“ čiže ľud, národ, kmeň.⁶³ Germáni mali toto slovo v tvare „theud“ alebo „theudo“. Góti ho pozmenili na „thiuda“, Sasi „thioda“ a Anglosasi na „théod“. Napokon z neho vniklo meno „deutsch“, ktorým sa pomenovali Nemci.⁶⁴ Maďari dali tomuto slovu podobu „tót“ a pomenovali ním uhorských Slovákov a Slavóncov.⁶⁵ Východní Slovania mu dali tvar „čjud6“ a pomenovali ním svojich estónskych a fínskych susedov.⁶⁶ Slovania nazývali Estov a Fínov menom Čud' zrejme preto, lebo im boli „čuzijje“ (cudzí) a tým aj čudní až čudesní. Cudzinci, ktorým Slovania nerozumeli, boli pre nich nemí. Preto západní a južní Slovania najbližším germánskym susedom, predovšetkým Bavorom, hovorili Nemci.⁶⁷

Národ ako vôľa a predstava

„Dejiny nie sú totožné s minulosťou.“⁶⁸ Dejiny sú len tá časť minulosti, ktorú modelovala vôľa a inteligencia. Sú výsledkom sofistikovanej a zámerne uplatnenej vôle. Ak nie je vôľa, nie sú ani dejiny. Príčinou dejín je teda vôľa, presnejšie jej inteligentné smerovanie čiže zámer.

Vôľa spája obrazotvornosť s pozornosťou. Obrazotvornosť (imaginácia) vytvára obraz (imago) toho, čo chceme.⁶⁹ Udržať v pozornosti prázdny obraz však nedokážeme, chýba nám k tomu motivácia. Mentálny obraz, ktorý je bez motivačnej hustoty, si nevšimneme a nevieme o ňom. Sám o sebe je len prázdnu matricou, bezvýznamnou dierou. Keďže úplne čistá prázdnota nie je možná, obraz je silne dostredivý a zakrivuje do seba niečo, čo je hustejšie - pocit. Takto sa z obrazu stáva predstava.⁷⁰ Takto obrazotvornosť zmohutnie do predstavivosti. Pociť obsiahnutý v predstave nás motivuje

⁵⁶ Latopis Nestora 9, 10, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 558-559. Podobné príklady poznáme aj zo západnej Európy. BLOCH, M.: Feudální společnost, Praha 2010, s. 440-441.

⁵⁷ Cudzina bola nielen reč cudzincov ale predovšetkým ich kultúra. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 8-11. Strach z cudzinca mohol oslabiť alebo odstrániť prijímací rituál, napríklad pohostinné prijatie cudzinca ku spoločnému stolu a výmena darov. GENNEP, A.: Prechodové rituály. Systematické studium rituálů, Praha 1996, s. 32-45.

⁵⁸ SCHULZE, H.: Stát, s. 97-99. Tento kontrast bol kultúrny. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 124-133. Kultúrny kontrast medzi národmi mal rôzny stupeň. ŠEDIVÝ, J.: Chápanie etnik v nemeckých kronikách a obraz starých Maďarov na prelome 1. a 2. tisícročia, Historický časopis 44, 1996, č. 3, s. 353-382.

⁵⁹ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 90-91. TŘEŠTÍK, D.: Moderne Nation, s. 169-170. Tenže: Moderní národ, s. 108-109. LÉVI-STRAUSS, C.: Štruktúrna antropológia II, Bratislava 2000, s. 334-335, 342-343.

⁶⁰ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 494-512.

⁶¹ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 560-569. HARDT, M.: The Bavarians. In: Regna and Gentes, ed. H. W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s.429-441.

⁶² Sborník staroslovanských literárnych pamätok o sv. Václavovi a sv. Ludmile, preložil J.Vajs, Praha 1929, s. 38.

⁶³ Triadické výnosy írské. Trecheng breth féni 96, 166, R, preložil D. Samek, Praha 1999, s. 30-31, 44-45, 72-73. VOPATRNÝ, G.: Keltská cirkev prvého tisícročia a její spiritualita, Brno 2002, s. 23. MacKILLOP, J.: Keltské bájesloví. Průvodce keltskou mytologií, Praha 2009, s. 59, 79, 82, 88, 146.

⁶⁴ SCHMIDT, W.: Frühgeschichte der deutschen Sprache. Die Epoche des Aufstiegs, der Entfaltung und Umgestaltung der Feudalgesellschaft (Von der Wende des 5./6. Jh. bis zur frühbürgerlichen Revolution). In: Geschichte der deutschen Sprache. Mit Texten und Übersetzungshilfen. Verfaßt von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von W. Schmidt, Berlin 1983, s. 78-79. VYKYPĚL, B.: Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích. Etymologie jako pomocná věda historická, Brno 2004, s. 20-23. BLOCH, M.: Feudální společnost, s. 442-443.

⁶⁵ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 284-285, 293, 299, 308. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907. Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, Wien 1995, s. 322-323. Tenže: Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 31, Wien - München 1995, s. 59-66, 389-391. Tenže: Politická mapa střední Evropy v první polovině 11. století. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 15. ZIENTARA, B.: Świt, s. 129-133. SCHULZE, H.: Stát, s. 100-103.

⁶⁶ NIEDERLE, L.: Rukověť slovanských starožitností, Praha 1953, s. 140-141, 150, 168. GREKOV, B. D.: Kyjevská Rus, Praha 1953, s. 18, 129, 265, 333, 449, 453, 459, 461, 462. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski V, Warszawa 1973, s. 28, 191-193.

⁶⁷ WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 59-61. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 66, 302, 358-359, 416.

⁶⁸ TŘEŠTÍK, D.: Vymysli si český národ, s. 122-125. Tenže: Češi a dějiny v postmoderním očistci, Praha 2005, s. 47.

⁶⁹ Vo svete vládne kontrast dvoch polarít, nedostatku a prebytku, medzi ktorými je napätie. Napätie medzi dvoma pólmi sa vyvíja pohybom čiže premiestňovaním, vývojom a tvorením, teda „uskutočňovaním“. Podľa Aristotela pohyb „je uskutočňovaním možného, pokiaľ je možným. Je zjavné, že práve toto uskutočňovanie je pohyb a že sa začína až vtedy, keď sa niečo uskutočňuje, ani prv ani neskoršie.“ ARISTOTELES: Metafyzika V 8, preložil J. Špaňár. In: Antológia z diel filozofov 2. Od Aristotela po Plotina, zostavil J. Martinka, Bratislava 1972, s. 316-317. Pohyb smeruje z miesta prebytku do miesta nedostatku, až kým sa obe polarity nevyrovňajú. Ak chceme čokoľvek uskutočniť, musíme vyvolať napätie medzi tým, čo chceme a nie je a tým čo je a nechceme. Toto napätie je príčinou nepokoja a následného pohybu za tým, čo chceme čiže za cieľom. Vôľa, ktorej základom je obrazotvornosť, vytvára obraz cieľa. Tento cieľ (potreba) je v prvom momente len mentálnym obrazom. Keďže je prázdny, je miestom nedostatku a vo svojom hustejšom prostredí sa správa silne dostredivo. Preto do seba zakrivuje a vŕhne pocit (napríklad nadšenie alebo strach), ktorý nás motivuje a drží našu pozornosť, až kým dosiahneme vytúžený cieľ. Motiváciu však môžeme stratiť predčasne (keď sa nám už nechce) a cieľ nedosiahneme. Pozornosť držaná motiváciou je chcenie. Ak je napätie príliš veľké, cítíme ho ako bolesť či utrpenie. Na niektoré napätie sme si zvykli ako na bežnú súčasť života. Ako bolesť cítíme to napätie, ktoré je neznesiteľné. Ak cieľ nedosiahneme čiže ak potrebu nenaplníme, napätie ako nespokojnosť a bolesť ostáva. Arthur Schopenhauer vo svojom diele „Die Welt als Wille und Vorstellung“ vysvetlil ako nedostatok a potreba jeho naplnenia sú príčinou ľudského chcenia a nenaplnené chcenie príčinou utrpenia: „Všetko chcenie pochádza z potreby, teda z nedostatku, teda z utrpenia. Završuje sa naplnením; predsa však proti jednému želaniu, ktoré sa naplní, ostáva aspoň desať odopretých.“ SCHOPENHAUER, A.: Svet ako vôľa a predstava I, §38, preložila P. Elexová, Bratislava 2010, s. 286-287.

⁷⁰ Predstava je subjektívna: „všetko, čo jestvuje pre poznanie, teda celý tento svet, je iba objektom vo vzťahu k subjektu, je nazeraním nazerajúceho, slovom, že je

venovať jej pozornosť. Ak pocit v predstave významne zahustíme, predstava sa stáva túžbou. Keďže z predstavy máme vždy nejaký pocit, dokážeme ju vnímať čiže predstaviť si ju a pracovať s ňou. Práca s predstavami je myslenie. Keďže predstava neustále zaniká, vzápätí musíme neustále vytvárať novú a novú. Preto dlhodobá a sústredená pozornosť na tú istú predstavu vyžaduje úsilie. To je jeden z dôvodov, prečo myslieť bolí. Tým, že predstavu ihneď znova a znova vytvárame, vzniká zdanie kontinuity, zdanie, že je to stále tá istá predstava. Je to však stále nová a nová (rovnaká alebo už pozmenená) predstava. Preto vôľa a teda aj dejiny sú v čase. Ak vôľa nie je v čase, čiže ak jej chýba pozornosť, vôľa nie je. Vôľa je teda diskretná a zároveň nepretržitá, tak ako premietaný film. Vnímame ho ako dej, ktorý plynie kontinuálne, skladá sa však z oddelených obrázkov. Tak ako funguje vôľa, tak sa odvíjajú aj dejiny, ktoré sú spleťtým prejavom veľkého počtu rôzne silných a rôzne nasmerovaných vôlí. Všetko je teda diskretné čiže umelé a zároveň kontinuálne čiže prirodzené. Pociť, ktorý drží našu pozornosť, je iracionálny. Je našou motivujúcou silou, je silný. Dejiny sú projekciou a naplnením silných predstáv a túžob.

Dejiny sú mlyn a preš, rozomelú nás a stláčajú do nového tvaru. Cez aký príbeh sa to deje, nie je podstatné. Príbeh, ktorý sa odvíja v historickom čase a má istú logiku, je len plytkou nerovnosťou na povrchu dejín. Príbeh, ktorý sa odvíja na povrchu dejín a ktorý sa snažia (aspoň čiastočne) zachytiť, premyslieť a spísať kronikári, rôzni dejepisci a napokon profesionálni historici, je vedľajším výsledkom dejín, tak ako pena na morských vlnách. O niečo významnejším výsledkom dejín je (síce pominuteľný ale vo svojom historickom čase pevný) tradičný tvar (civilizačný, spoločenský, štátny, kultúrny, náboženský, ideologický, filozofický, ekonomický, umelecký, vedecký), ktorý nadobúda a modeluje svoju tvár (tak ako človek svoju osobnosť).⁷¹ Aj tradíciu ustálený tvar však padá do mlyna a podlieha tlaku. Napokon zaniká, aby uvoľnil miesto pre iný tvar.

Historickým a tradičným tvarom, ktorý je naplnením silnej predstavy, je aj národ. Sila, ktorá národ drží pokope, je v predstave. Bez tejto predstavy národ nie je. Ibn Chaldún túto silnú predstavu nazýval „*asabíja*“. Táto „*asabíja*“, ktorá spája ľudí do kmeňa, je „*náklonnosť*“, ktorá „*vyplýva z pocitu*“.⁷² Je to vedomie kmeňovej spolupatričnosti, naplnené pocitom.

Národ je predstava. Jej základom je ideálny obraz, že „*my*“ sme národ, máme meno,⁷³ spoločný pôvod a poznáme náš národný príbeh.⁷⁴ Tento aspoň trochu historický a racionálny (alebo len historicky a racionálne sa tváriaci) ideál⁷⁵ do seba zakrivuje a vťahuje silnú iracionálnu zmes pocitov (vzájomnú náklonnosť súkmeňovcov, pocit výlučnosti, hrdosť na spoločné víťazstvá, ktoré dosiahli, žiaľ za tým, čo stratili, bolesť z krívd a porážok, ktoré utrpeli), ktorá mu dáva motivujúcu silu. Sila dejín je iracionálna. Náš pôvod a dejinný príbeh, ktorý (výberovo) ostáva v našej pamäti a s ktorým sa stotožňujeme, je len fasádou tejto dejinnej iracionality. Vďaka iracionálnemu obsahu si táto predstava (ktorá často prerastá do túžby) vynucuje pozornosť a pretrváva. Vôľa byť národom je teda kontinuita predstavy o národe. Ak pocit z predstavy vyprchá, obraz národa a celý jeho dejinný príbeh stratí význam. Stane sa ľahostajný, nepúta už žiadnu pozornosť, nikto si ho ďalej nevníma a národ zaniká. Trvanie ideálnej, tradičnej a (hrubo ale predsa len) racionálne zdôvodnenej formy je teda závislé na iracionálnom, pocitovom obsahu, bez ktorého sa nemôže prejaviť. Pravdivosť a úplnosť obrazu nie je dôležitá, stačí nejaký, hoci len neúplný a málo pravdivý obraz, napríklad mýtus,⁷⁶ len aby bola forma pre pocitový obsah. Sila a kontinuita predstavy je vlastne silou a kontinuitou iracionálneho pocitu v nej nahusteného. Preto národ je viac v srdci ako v hlave. Preto je tak veľmi iracionálny.

Víťazi a porazení

Národ je sediment s mimoriadnou odolnosťou. Na okrajoch sa síce zvykne droliť, ale vážne ohroziť ho môže len veľmi silný úder a sústredený podmaniteľský tlak. Takáto mimoriadne bolestivá udalosť národ rozbíja a veľmi rýchlo

predstava. Toto, prirodzene, platí tak o prítomnosti, ako o každej minulosti a každej budúcnosti, o najvzdialenejšom, rovnako ako o blízkom: platí to totiž o samej čase a priestore, v ktorých jediných sa toto všetko rozlišuje. Všetko, čo nejakým spôsobom prináleží alebo môže prináležať svetu, je nevyhnutne zatažené touto podmienenosťou subjektom a jestvuje iba pre subjekt. Svet je predstava.“ SCHOPENHAUER, A.: Svet ako vôľa a predstava I §1, preložila P. Elexová, s. 37-38.

⁷¹ Základom ľudských dejín je pomalá, hlboko pod povrchom však ovakých (každodenných i historických) príbehov, utajená evolúcia ľudského myslenia a chápania. Táto evolúcia smeruje od neslobody k slobode. Najvýznamnejším výsledkom ľudských dejín je sloboda, presnejšie vnútorná sloboda človeka, nezávislá na vonkajších podmienkach. Je netradičná, lebo nie je závislá na tradíciách. Sloboda sa treba tvrdo učiť a to za cenu malých a veľkých, mnohokrát opakovaných stále tých istých omylov. Ich dôsledky bolia. Obyčajne až bolesť berieme vážne a až pod jej tlakom sme ochotní sa zamyslieť nad vlastnými chybami a vlastnou hlúposťou. V tom lepšom ale omnoho zriedkavejšom prípade sa zamýšľame dobrovoľne a včas. Vtedy sa môžeme mnohým chybám vyhnúť. Bolesť sa však ani v tomto prípade nezabavíme, pretože myslieť bolí. Preto dejiny sú plné bolesti. Ak konečne začneme uvažovať (a to nielen nad blbosťami), máme nádej, že niečo aj pochopíme. To všetko sa deje v čase čiže v dejinách. Dejiny sú teda učiteľkou života. Času máme dosť a s ním aj dlhé dejiny. Hlavne tie, ktoré máme ešte pred sebou.

⁷² Pozri pozn. 14. Príbuzenstvo (skutočné i iluzórne) a vojny (obranne i útočné) rodili dva postoje, ktoré sa navzájom dokonale podporovali, oddanosť a hrdinstvo. Tie zakladali vzájomnú náklonnosť a spolupatričnosť súkmeňovcov a tým aj vnútornú súdržnosť vonkajšiu odolnosť kmeňa. DAWSON, Ch.: Zrozenie Evropy. Úvod do dejín evropskej jednoty, Praha 1994, s. 72-74.

⁷³ O menách germánskych národov pozri WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 59-82.

⁷⁴ ASSMANN, J.: Kultura, s. 117.

⁷⁵ ASSMANN, J.: Kultura, s. 125-126. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 79-83.

⁷⁶ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 54-57. STEBLIN-KAMENSKIJ, M. I.: Mýtus a jeho svet, Praha 1984, s. 6-39. LE GOFF J.: Pamäť a dejiny, Praha 2007, s. 71-74. BYSTRICKÝ, P.: Kolektívna pamäť, ústna tradícia a longobardské dejiny. In: Historické štúdie. Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch, editori M. Daniš, P. Valachovič, Acta historica Posoniensia 13, Bratislava 2010, s. 23-41. Tacitus vedel, že dávná minulosť sa vykladá veľmi ľubovolne: „*in licentia vetustatis*“. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: De origine et situ Germanorum 2. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, História, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, s. 49.

ničí (zomelie), alebo odštartuje jeho postupný a pomalý zánik. Ibn Chaldún o tom napísal: „Národ, ktorý utrpel porážku a dostal sa do područia iného národa, čoskoro zanikne. Príčinu toho treba hľadať v ľahostajnosti, ktorá sa zmocňuje ľudí, keď stratia možnosť riadiť svoje vlastné záležitosti a keď sa v dôsledku poroby stanú nástrojom v rukách iných a dostanú sa do závislosti na nich... Keď teda vinou ľahostajnosti zanikne nádej a všetko, čo z nej vyrastá, a keď pod tlakom porážky zanikne i vedomie kmeňovej spolupatričnosti, upadá i civilizácia a strácajú sa obchodné zisky a všetko úsilie. Keď porážka oslabí sily a ľudia nie sú schopní zabezpečiť svoju obranu, ľahko padnú za obeť každému, kto sa pokúsi ich ovládnuť, a stávajú sa korisťou kohokolvek, kto ich napadne.“⁷⁷

Príkladom rýchleho zániku porazeného národa sú Avari, ktorých na prelome 8. a 9. storočia zničili útoky Frankov, Bulharov a predovšetkým okolitých Slovanov. Príkladom pomalého zániku sú Gepidi, ktorí žili v Potisí aj po zániku ich ríše v roku 567 a uznávali avarskú nadvládu.⁷⁸

Porazený národ sa mohol rozpadnúť na viac častí, ktoré sa vydali na ďalekú cestu, buď sami alebo vo vleku väčšieho národa. Svébi, ktorých v roku 470 porazili Ostrogóti, sa rozdelili. Väčšiu časť odviezol ich kráľ Hunimund hore Dunajom k Alemanom. Menšia časť sa uchýlila do Panónie, odkiaľ v roku 568 spolu s Langobardmi odišli do Itálie. K Langobardom sa pridali nielen zvyšok Svébov a časť Gepidov ale aj Bulhari, zvyšok Sarmatov a časť Sasov.⁷⁹ Bulhari, ktorých v roku 631 porazili Avari, opustili Panóniu a cez Bavorsko a Korutánsko sa v roku 663 dostali do Itálie, kde im langobardský kráľ Grimuald vyčlenil územie.⁸⁰ Aj jednotlivci si v cudzom prostredí držali predstavu o svojom pôvode a svojom národe. Barbarskí vojaci v rímskej a potom v byzantskej armáde a iní cudzinci, ktorí vstúpili do rímskych služieb, sa nestali Rimanmi ale ostávali Skirmi,

Herulmi, Vandalmi, Gótmí, Sarmatmi a inými cudzincami.⁸¹ Aj Samo, hoci bol slovanským kráľom (623-658) a prijal aj slovanské zvyky, ostal „*natione Francos*“.

Vôľa víťaza agresívne rozbíja vôľu porazeného, čím si otvára cestu k jej protipólu - k empatii. Prirodzená vyváženosť vôle a empatie sa vychýli, u víťaza na stranu vôle a u porazeného v prospech empatie. Proti oslabenej predstave porazeného, víťaz stavia svoju zosilnenú predstavu, ktorú porazený svojou obnaženou, ničím nevyváženou empatiou prijíma. Preto „porazení sa vždy usilujú napodobovať víťaza, jeho emblémy, odievanie aj zamestnanie, ako aj všetky jeho ostatné veci a zvyky. ...duša potom od víťaza prijíma všetky jeho obyčaje a prispôbuje sa im, čo je vlastne už napodobovaním. Vidíme teda, že porazený vždy napodobuje víťaza v spôsobe a v štýle odievania, v spôsobe sedlania koní, v narábaní so zbraňou a vôbec vo všetkom.“⁸²

Ak si národ pod cudzou nadvládou udrží vlastnú predstavu o sebe v dostatočnej sile, tak za cenu strát a (niekedy len dočasných) oslabení prežije,⁸³ prípadne i zosilnie. Gepidi, Ostrogóti, Svébi a iné germánske kmene, hoci dve až tri generácie (375-454) žili pod hunskou nadvládou, vôbec nezoslabli. V roku 454 rozbili Hunskú ríšu a založili vlastné nezávislé ríše. Lutici a Obodriti, ktorých si v rokoch 928-932 podmanili Sasi, v roku 983 s novou silou a veľkým odhodlaním povstali a vydobyli si slobodu. Sasi, ktorých najprv porážal Karol Veľký a neskôr ich sužovali maďarské nájazdy, sa stali najsilnejším vojvodstvom otonskej ríše a sami si podrobili rozsiahle slovanské územia na východe. Rusi, ktorých spustošili a podrobili si Tatári, Tatárov napokon zničili a sami začali rozsiahle výboje.

„*Gentes*“, ktoré prežili barbarskú dobu, nadobudli silnú odolnosť. Nabalili na seba úlomky rozbitých národov i zajatcov, ktorým občas dávali slobodu, a dali tvár včasnostredovekej Európe. Stali sa z nich historické národy.

Štúdia je čiastkovým výstupom Centra excelentnosti „Staré Slovensko: dejiny Slovenska od praveku po vrcholný stredovek STASLO

⁷⁷ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 23, preložil L. Drozdík, s. 85.

⁷⁸ Len časť Gepidov odišla s Langobardmi do Itálie. POHL, W.: Die Awaren, s. 229-232. V roku 626 boli Gepidi v avarskej armáde, ktorá obliehala Carihrad. AVENARIUS, A.: Stepné národy v Európe: charakter a vývoj avarskej spoločnosti, Historický časopis 36, 1988, č. 2, s. 153. HURBANIČ, M.: Obliehanie Konštantínopolu roku 626 v byzantskej historiografii I. História a legenda avarskeho útoku na Konštantínopol roku 626 v Chronografii Theofana Homologéta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 69-70. Tenže: Avarské vojsko počas obliehania Konštantínopola, Vojenská história 11, 2007, č. 3, s. 28. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 164.

⁷⁹ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum II 6. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 493-494. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 69-70. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 163.

⁸⁰ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum V 29. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski IV, s. 242-243. POHL, W.: Die Awaren, s. 175, 188, 223, 227-228, 268-270. HURBANIČ, M.: Avarské vojsko, s. 27-28.

⁸¹ POHL, W.: Die Awaren, s. 54-57. DOLEŽAL, S.: Interakce Gótů a římského impéria ve 3. – 5. století n. l., Praha 2008, s. 189-194, 206-216, 228-255, 305, 308-315.

⁸² IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 22, preložil L. Drozdík, s. 84-85.

⁸³ Národ môže získať nové ťažisko: „*Pokiaľ si národ zachováva vedomie kmeňovej spolupatričnosti, kráľovská moc v prípade, že zanikne u jednej vetvy národa, nevyhnutne prechádza na niektorú inú vetvu toho istého národa.*“ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 21, preložil L. Drozdík, s. 83. Moravia ostali Moravanmi aj po katastrófe v roku 906. ŠMAHEL, F.: Idea národa, s. 61-64. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 308-309. Moravia utrpeli porážku od Maďarov, ktorí rozvrátili mojmirovské jadro ich štátu. Pod maďarskú nadvládu sa však nedostali a namiesto rozbitej juhovýchodnej Moravy so zničeným kniežacím sídlom v Mikulčiciach sa do popredia dostala severná Morava s Olomoucom. Podobne po spustošení Hniezdna v roku 1038 sa novým poľským centrom stal Krakov.

DAS FRÜHMITTELALTERLICHE VOLK UND SEINE GESCHICHTE

JÁN STEINHÜBEL

Die barbarischen „*gentes*“ waren Völker mit traditioneller und stabiler Stammesordnung, die von ihnen „*Freiheit*“ genannt wurde. Diese traditionelle Stammesstabilität wurde durch das Gefühl von „*wir*“ bestätigt und mit dem traditionellen Stammesnamen besiegelt. Diese Stabilität hatte jedoch einen sehr dynamischen Gegenpol – die Geschichte, die dem Volk Siege sowie Niederlagen gebracht hat.

Die Vorstellung von einem Volk als großer Verwandtschaft, die von einem gemeinsamen Urahnen, d. h. „*von einer Quelle*“ abstammt, wie es Isidor von Sevilla schrieb (560/561 – 636) und wie es in der Bibel steht, ist illusorisch. Die Illusion einer gemeinsamen Herkunft, die von allen Stammesmitgliedern anerkannt und gefühlt wurde und an die sie glaubten, war jedoch nützlich, denn sie stärkte ihr Zusammenhalten. Der Gelehrte und Historiker Abu Zayd ‘Abd ar-Rahman ibn Muhammad ibn Chaldun (1332 – 1406) befasste sich „*mit der Entstehung von Geschlechtern und Dynastien, der zeitlichen Nachfolge der ersten Völker und mit Ursachen der Umstürze und Wandlungen, die sich in der Vergangenheit ereignet haben*“. Er war sich mit Isidor einig, dass die Blutsverwandtschaft die Grundlage eines Volks bildet. Jede andere Beziehung müsste diese Verwandtschaft nachahmen. Isidor und Ibn Chaldun betonen die Generationskontinuität eines Volks. Sie ziehen jedoch auch die Diskontinuität in Betracht. Isidor behauptet, ein Volk könnte entstehen als „*eine Menge... abgetrennt von einem anderen Volk*“. Ibn Chaldun schreibt „*wie sich Stammbäume verästeln*“, wenn ein Volk Fremdlinge annimmt. Die Barbarenvölker waren sehr oft (so wie die „*Vidivarii*“, die von Jordanes erwähnt werden) „*aus verschiedenen Völkern aufgesammelt*“. Die zwei Gegensätze – natürliche Generationskontinuität und künstliche historische Wende, d. h. Diskontinuität – ergänzen sich gegenseitig in der Volksgeschichte. Jede barbarische „*gens*“ (in anderen Worten „*natio*“ oder „*populus*“) lebte auf traditionelle Weise. Allen den, die darin eingeboren oder auf eine andere Art integriert wurden, versicherte sie Göttergnade, Schutz, Gerechtigkeit und sämtliche Rechte, vor allem den Besitz von Boden, Vieh und Sklaven und das Stimmrecht in der Versammlung. Die Versammlung, das Gewohnheitsrecht und der religiöse Kult erhielten den „*Frieden*“, d. h. den traditionellen Kreislauf des Lebens, die Stabilität des Volks und die Ordnung dieser Welt, die von ihren Göttern beherrscht wurde. Das war ihre Sicherheit und Stabilität, ihrem Verständnis nach die „*Freiheit*“, das traditionelle Protokoll, an dem sich alle freien Männer gehalten haben, nach ihm gelebt haben, ihm voll untergeordnet waren und es einstimmig erfüllt haben. Wenn ein Barbar „*frei leben*“ wollte, musste er zu einem Stamm gehören.

Ein Volk musste unabhängig sein um seine „*Freiheit*“ zu haben. Die Unabhängigkeit eines Volks zusammen mit seiner inneren „*Freiheit*“ wurden von allen freien und kampffähigen Männern verteidigt. Der frühmittelalterliche Staat hat einem Volk die Unabhängigkeit sehr wirkungsvoll versichert, aber gleichzeitig damit seine alte „*Freiheit*“ außer Kraft gesetzt. Das Volk, das seine alte barbarische „*Freiheit*“ beibehält nennen wir (mit etwas Ungenauigkeit) Stamm. Der Stamm bildet das vorstaatliche Stadium, d. h. die Vorstufe zu einem Volk.

Die alte „*Stammesfreiheit*“ repräsentierte den höchsten Grad von Freiheit, den sich eine barbarische Gesellschaft vorstellen und ihn auch erreichen konnte. Ein Barbar war aber in der Wirklichkeit nie frei, denn er war von seinem Stamm völlig abhängig, hielt sich fest an seinen Traditionen und inneren Beziehungen. Die traditionelle barbarische „*Freiheit*“ hatte nur wenig gemeinsam mit der wahren Freiheit, die durch freies Denken und persönliche Unabhängigkeit charakterisiert ist. Sie war nur eine annehmbare und allgemein akzeptierte Form von Abhängigkeit, das grundlegende Stammesprotokoll, das niemand zu verletzen gewagt hat.

Außer dem traditionellen Protokoll genannt „*Freiheit*“, durch welches sich ein Stamm rational begründete und dank dem er auch rational und effektiv funktioniert hat, motivierte und erlebte er seine Existenz auf irrationale Weise. Jordanes war sich bewusst, dass „*verschiedene Völker... haben nicht die gemeinsame Wahrnehmung von einem Schmerz*“. Das Volk war also durch „*die gemeinsame Wahrnehmung von einem Schmerz*“ vereinigt, d. h. durch seine Geschichte, durchdrungen von dem dominanten Gefühl aller Zeiten – dem Schmerz. Schmerzvoll war schon das Alltagsleben, doch in vollem Maße ist der Schmerz vor allem in den ständigen Kriegen angewachsen. Solchermaßen angehäuften Schmerz hat das Volk gemeinsam erlebt, in seinem Gedächtnis gut beibehalten und oft an ihn erinnert. Die „*gemeinsame Wahrnehmung*“ des Schmerzes hat die Leute zueinander geführt und das Volk zusammengeschmolzen.

Die Geschichte eines barbarischen Volks war mit ständigen Kriegen gefüllt, die es entweder gestärkt und konsolidiert, oder geschwächt und vernichtet haben. Die Siege und Niederlagen wechselten mit langen Zügen oder mit sesshaftem Leben auf altem oder neuem, gerade erobertem und besetztem Territorium. Dies waren starke Impulse, die einen ständigen und meistens schmerzhaften Druck auf die Leute ausgeübt haben. Falls sie diesen Druck, den sie als gemeinsamen Schmerz wahrgenommen haben, überleben konnten, dann kamen sie sich näher und wurden gestählt, wenn der Druck aber zu stark war, zerdrückte er sie. Es war ihre gemeinsame und anhaltende Erfahrung, gefüllt mit einem gemeinsamen Gefühl, ob gut oder schlecht, das in ihre Vorstellungen, Gedanken und schließlich auch ihren Charakter eine Ähnlichkeit und damit auch gegenseitiges Verständnis eingepägt hat. Dies war ihre Geschichte, der schmerzhafteste Druck, der sie zu einer gemeinsamen Form zusammengedrückt und abgeschliffen hat.

Bedeutend für ein Volk ist nicht die Geschichte selbst, sondern das Gefühl von ihr, das Leitmotiv, das gemeinsam und schmerzhaft ist. Das irrationale Gefühl eines Volks war einem anderen Volk fremd. Jedes Volk hatte seine eigene Irrationalität, sein eigenes Motiv.

Ein russischer Chronist zählte die ostslawischen Stämme auf und betonte: „*sie hatten also ihre Bräuche, das Gesetz ihrer Väter und die Überlieferungen, jeder hatte seine eigenen Sitten*“. Einzelne Stämme, „*die ihre eigenen Gesetze für sich gestaltet haben*“, hatten unterschiedliche „*Bräuche ihrer Väter*“. Die Stammesmitglieder besaßen ein gemeinsames Verwandtschaftsgefühl, dieselben Bräuche, gegenseitig akzeptable Charakterzüge, ein leicht vorsehbares Benehmen, eine gemeinsame Sprache (verbale sowie nonverbale), die gleiche Religion und andere gemeinsam anerkannte Werte, die sie näher zueinander geführt haben. Deswegen haben sie sich gut verstanden und gern gehabt. Der frühmittelalterliche Mensch liebte sein Volk und konnte sich sein Leben außerhalb von ihm nur kaum vorstellen. Ein Einheimischer war einem lieber als ein Fremder. Ein Fremder war unbegreiflich. Der Charakter, die Denkart und die Bräuche eines Fremdlings waren einem Einheimischen fremd, er verstand sie nur schwer und unwillig. Dies war die Ursache für Misstrauen und Feindschaft gegenüber den Fremden. Der Widerspruch „wir und sie“ war außergewöhnlich stark, ja sogar unüberwindlich.

Das Volk ist eine Vorstellung. Deren Grundlage besteht in dem idealen Bild, dass „*wir*“ ein Volk sind, einen Namen haben, gemeinsamer Herkunft sind und unsere Volksgeschichte kennen. Dieses wenigstens ein wenig historische und rationale Ideal zieht in sich eine starke irrationale Mischung aus Gefühlen ein (gegenseitige Zuneigung der Stammesmitglieder, Exklusivitätsgefühl, Stolz auf erreichte gemeinsame Siege, Trauer nach allem was verloren ging, Schmerz über die erlittenen Unrechte und Niederlagen), die ihm motivierende Kraft gibt. Die Kraft der Geschichte ist irrational. Unsere Herkunft und Geschichte, die (selektiv) in unserem Gedächtnis verbleibt und mit der wir uns identifizieren, bildet nur eine Fassade dieser geschichtlichen Irrationalität. Dank dem irrationalen Inhalt erzwingt diese Vorstellung die Aufmerksamkeit und überdauert. Der Wille ein Volk zu sein bedeutet also eine kontinuierliche Vorstellung von einem Volk. Diejenigen „*gentes*“, die die barbarischen Zeiten überlebt haben, erlangten eine starke Widerstandskraft. Sie übernahmen Fragmente von anderen zerbrochenen Völkern sowie die Gefangenen, denen sie manchmal die Freiheit geschenkt haben, und gaben auf diese Weise ein Gesicht dem frühmittelalterlichen Europa. Sie wurden zu historischen Nationen.

Ján Steinhübel
jan.steinhubel@gmail.com
Historický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava